

тна боротьба з труднощами, створюваними соціально-економічною політикою самої ж держави, а професійно грамотна розробка концепції соціально-економічної політики і послідовне впровадження ефективного механізму забезпечення своєчасної виплати заробітної плати та її відповідний рівень в умовах формування ринкової економіки України.

Література

1. Закон України "Про оплату праці"// Голос України, № 94.1995 р.
2. Сахань І. Рівень оплати праці – показник добробуту суспільства// Праця і зарплата, 2005. – 15-21 березня.
3. Тульчинський Р.В. Проблеми державного і ринкового регулювання оплати праці// Проблеми науки. – 2002. № 1. – С. 22-27.

УДК 339.142

Здобувач В.С. Полівчак – Львівська КА

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СФЕРИ КОМЕРЦІЙНОГО БІЗНЕСУ

Проведено комплексне міжрегіональне порівняння розвитку підприємств комерційного бізнесу. Порівняння здійснено в розрізі торговельних підприємств, ресторанного бізнесу та ринків. Зроблено висновок, про негативні наслідки відсутності єдиного методичного підходу до планування розвитку і розміщення торговельно-обслуговуючої мережі.

Competitor V.S. Polivchak – Commercial Academy of L'viv

Regional aspects of commercial business development

The article provides complex interregional comparison of commercial business enterprises development. The comparison is made regarding trading enterprises, catering, market-places. The conclusion is made about negative consequences of no unified methodological approach to planning of development and location of trading and service network.

Трансформація економічної системи, перехід до принципово нової економічної моделі розвитку країни, вимагає перебудови відповідної торговельно-сервісної мережі, комплексного та ефективного розвитку сфери комерційного бізнесу як невід'ємного атрибуту, а точніше – необхідного елементу сучасної ринкової економіки.

На сьогодні у вітчизняній економічній літературі існує чимало досліджень, що стосуються комерційного бізнесу (див. [1-4]). Однак, для здійснення повного, комплексного аналізу результативності функціонування вітчизняного комерційного бізнесу важливим є вивчення стану та динаміки показників територіального розосередження комерційно-бізнесових організаційних формувань і встановлення на його основі рівня забезпеченості окремих регіонів країни торговельно-сервісними підприємствами, що і стало завданням цієї статті.

Внаслідок проведеного аналізу виявлено, що регіональні відмінності в інтенсивності здійснення роздрібної торгівлі є доволі значними (табл. 1). Так, у 2002 р. за середньоукраїнського рівня обсягу роздрібного товарообороту в розрахунку на одну особу на рівні 823 грн., цей показник коливався в розрізі

окремих регіонів від 495 грн. (менше 2/3 середньоукраїнського рівня) – у Тернопільській обл. до 2250 грн. (у 2,7 раза більше середньоукраїнського рівня) у столиці – м. Києві.

Табл. 1. Динаміка роздрібного товарообороту в розрахунку на одну особу (грн./особу) по регіонах України у 1996, 1998-2002 рр.*

	1996	1998	1999	2000	2001	2002	Відхилення за період:			
							1996-2002 рр.		2000-2002 рр.	
							у сумі	у %	у сумі	у %
Україна	339	384	444	581	707	823	+484	у 2,4 р	+242	141,7
АР Крим	227	326	360	449	595	697	+470	у 3,1 р	+248	155,2
області										
Вінницька	291	303	338	439	527	576	+285	197,9	+137	131,2
Волинська	290	273	323	544	643	752	+462	у 2,6 р	+208	138,2
Дніпропетровська	326	413	508	644	779	974	+648	у 3,0 р	+330	151,2
Донецька	343	381	416	533	640	711	+368	у 2,1 р	+178	133,4
Житомирська	328	330	344	478	543	613	+285	186,9	+135	128,2
Закарпатська	255	307	397	581	720	855	+600	у 3,4 р	+274	147,2
Запорізька	429	472	529	690	796	898	+469	у 2,1 р	+208	130,1
Івано-Франківська	307	289	299	404	466	512	+205	166,8	+108	126,7
Київська	353	384	440	556	666	796	+443	у 2,3 р	+240	143,2
Кіровоградська	230	237	302	434	558	644	+414	у 2,8 р	+210	148,4
Луганська	285	299	320	389	439	514	+229	180,4	+125	132,1
Львівська	291	389	479	672	779	938	+647	у 3,2 р	+266	139,6
Миколаївська	315	308	340	441	564	676	+361	у 2,1 р	+235	153,3
Одеська	260	282	346	445	561	751	+491	у 2,9 р	+306	168,8
Полтавська	370	368	476	638	745	798	+428	у 2,2 р	+160	125,1
Рівненська	252	254	258	400	519	695	+443	у 2,8 р	+295	173,8
Сумська	372	362	407	585	732	728	+356	195,7	+143	124,4
Тернопільська	191	210	248	334	411	495	+304	у 2,6 р	+161	148,2
Харківська	239	450	523	687	877	1003	+764	у 4,2 р	+316	146,0
Херсонська	279	304	333	431	531	654	+375	у 2,3 р	+223	151,7
Хмельницька	302	259	281	386	489	557	+255	184,4	+171	144,3
Черкаська	325	314	348	455	513	570	+245	175,4	+115	125,3
Чернівецька	289	318	391	514	606	733	+444	у 2,5 р	+219	142,6
Чернігівська	356	389	437	561	651	684	+328	192,1	+123	121,9
м. Київ	850	1082	1287	1559	1955	2250	+1400	у 2,6 р	+691	144,3
м. Севастополь	293	409	422	568	721	887	+594	у 3,0 р	+319	156,2

* Складено за даними Держкомстату України

Протягом 1996-2002 рр. роздрібний товарооборот на одну особу зростає у всіх без винятку регіонах, однак, різними темпами. Так, якщо за абсолютною величиною приросту даного показника передує м. Київ: +1400 грн. (у 2,6 р.), то найвищі темпи росту зафіксовані у Харківській області – у 4,2 раза (+764 грн.). Найнижчі ж темпи росту роздрібного товарообороту на одного мешканця регіону за цей же період спостерігалися в Івано-Франківській обл. – 66,8 % (+205 грн.).

Забезпеченість об'єктами роздрібного торговельного обслуговування і ресторанного господарства також істотно коливається в розрізі регіонів. Розрахований показник наявності середнього числа магазинів і дрібнороздрібних

торгових одиниць на 100 км² території регіону, по-перше, має значний розмах варіації: від 425 од. у м. Києві, до 8 од. – у Херсонській обл. (за середньоукраїнського показника у 15 од.). По-друге, він не кореспондується із попереднім показником інтенсивності ведення торгівлі – обсягом роздрібно-го товарооборотом на одного мешканця регіону, адже до складу провідних за територіальною насиченістю мережі входять такі малопотужні за обсягом товарообороту області, як, скажімо, Івано-Франківська і Чернівецька. Насиченість регіонів об'єктами торговельного обслуговування, по-третє, жодним чином не зв'язана із територією окремих регіонів: у 2002 р. у найменшій за територією Чернівецькій обл. нарахувалося 17 об'єктів роздрібної торгівлі на 100 км², що майже наполовину менше, аніж у вдвічі більшій Львівській обл. (30 од.), але й на 7 одиниць більше, ніж у втричі більшій за територією Чернігівській обл. (10 од.).

Показник забезпеченості території регіонів об'єктами роздрібного торговельного обслуговування протягом 1996-2002 рр. мав тенденцію до зменшення у всіх областях і м. Києві, за винятком м. Севастополя, де він збільшився за цей період на 44 од. Якщо у середньому на 100 км² у цілому по Україні за вказаний період вибуло 7 пунктів роздрібного продажу товарів, то у м. Києві – 25, Харківській – 17, Івано-Франківській – 14, Тернопільській, Чернівецькій і Донецькій областях – по 12 одиниць.

Як засвідчив аналіз, продовжує також знижуватися показник забезпеченості мережею пунктів роздрібного продажу в розрахунку на 10000 жителів у всіх регіонах, крім м. Севастополя. Найбільше зниження цього показника у 1996-2002 рр. простежувалось у Харківській (-17 од.), Івано-Франківській (-13 од.) і Тернопільській (-13 од.) обл. Станом на 2002 р., забезпеченість 10000 осіб населення регіонів роздрібною мережею за середньоукраїнського показника у 19 од. коливалася від 26 од. – у Чернігівській обл. до 13 од. – в м. Києві.

Поряд з тим, у цьому рейтингу теж не простежується залежності між кількістю мешканців регіону і наявними пунктами роздрібного продажу товарів, оскільки до складу провідних регіонів за таким показником потрапили як густонаселена Львівщина, так і рідконаселена Чернігівщина, тоді як однаково низькі показники зафіксовані у найбільшій за чисельністю мешканців Донецькій, і найменшій, Чернівецькій, областях.

Доповнимо наш аналіз розглядом забезпеченості населення і території регіонів України торговими площами. Як показують проведені розрахунки, станом на початок 2003 р. рівень забезпеченості 1000 жителів практично більшості регіонів країни залишався надзвичайно низьким – від 88 кв. м – в Івано-Франківській області до 201 кв. м. – у м. Севастополі за загальноукраїнського показника у 126 кв. м.

Низьку забезпеченість населення площами для ведення роздрібної торгівлі, передусім, можна пояснити прискореним зменшенням загальної торговельної площі практично у всіх регіонах, що розпочалося з початку 90-х років і продовжувалася до останнього часу. Наведені дані свідчать, що тільки за 1996-2002 рр. забезпеченість торговими площами в розрахунку на

1000 жителів по 16 областях із 25 скоротилася більше, ніж на $\frac{2}{5}$, а зросла тільки у м. Севастополі всього на $\frac{1}{4}$. Таке скорочення найбільше торкнулося Рівненської (на 119 кв. м або 50,6 %), Вінницької (111 кв. м, 50,1 %), Івано-Франківської (110 кв. м, 55,6 %), Луганської (106 кв. м, 50,9 %), Кіровоградської (105 кв. м, 48,0 %), Миколаївської (103 кв. м, 46,8 %) і Черкаської (100 кв. м, 55,7 %) областей.

Практично аналогічною є тенденція розвитку ресторанного господарства: за аналогічний період збільшення кількості ресторанів, кафе, барів, їдалень на 100 км². території тощо простежувалось винятково у містах загальнодержавного значення Києві (+25 од.) і Севастополі (+11 од.), а також відомому своїм курортним призначенням Криму (+2 од.). Якщо у п'яти областях (Сумській, Хмельницькій, Чернігівській, Волинській, Рівненській) змін у розосередженості підприємств громадського харчування не відбулося, то в інших дев'ятнадцяти регіонах України зменшення кількості цих підприємств на 100 км² становило від 1 до 4-х одиниць.

Проведений аналіз ресторанного господарства дає змогу стверджувати, що у цій сфері впродовж останніх років відбуваються вагомні структурні зрушення. По-перше, наявні вибуття і переспеціалізація, особливо у системі споживчої кооперації, яка діє переважно у сільській місцевості, значного числа ресторанів, кафе, їдалень, які в умовах низьких доходів громадян стали збитковими. По-друге, на їх місце на ринок все ж виходять нові підприємства різних, переважно приватної, форм власності. Однак, по-третє, нові підприємства малопотужні, вони характеризуються невеликою кількістю місць для одночасного обслуговування споживачів. У підсумку вітчизняна мережа ресторанного господарства є нерозвиненою, вона має значний потенціал як для екстенсивного розширення, так і для інтенсивного розвитку за рахунок модифікації видів, типів, форматів торговельно-виробничих підприємств.

У перехідний період в Україні активно розвивається така динамічна форма комерційного бізнесу як торгівля на ринках. Специфіка прояву її суті полягає в тому, що вона одночасно спрямована на обслуговування і продавців, і покупців товарів та послуг. Складність такої форми торговельно-сервісного обслуговування проявляється у концентрації в межах підприємств ринків безпосередніх виробників товарів, посередників і кінцевих споживачів матеріальних благ, які представлені сільгоспвиробниками, промисловими підприємствами, торговельними і торговельно-виробничими підприємствами, комерційними посередниками, підприємствами побутового обслуговування, інфраструктурними підрозділами, покупцями. З цього приводу, особливо зацікавленість, на нашу думку, становить розгляд показників забезпеченості регіонів мережею підприємств ринків.

Зазначена специфічність суті торгівлі на ринках дає змогу, на наш погляд, у функції основних показників забезпеченості окремих регіонів країни мережею підприємств ринків брати середню чисельність населення, що припадає на одне підприємство ринків; кількість торгових місць на ринках, що припадає на 1000 жителів; кількість осіб, що можуть обслуговуватися одним торговим місцем на ринках регіону.

Показник середнього числа жителів, що у середньому припадає на один ринок, характеризується значним розмахом варіації в розрізі окремих регіонів. За середньоукраїнського значення – 16767 осіб на 1 ринок станом на початок 2003 р. цей показник коливається від 9463 – у м. Севастополі до 31217 осіб у Сумській обл. Вищий рівень і якість обслуговування можуть забезпечити ринкові господарства саме Севастополя, Одеської (10881 чол.), Закарпатської (11096 чол.), Івано-Франківської (11320 чол.) областей, Автономної Республіки Крим (11600 чол.), адже у цих випадках вищою є густота ринків відносно населення.

Аналіз показує, що практично у 2-3 рази менш доступними є підприємства ринків для мешканців як густонаселених Луганської (20058 чол.), Полтавської (20118 чол.), Львівської (20559 чол.), Харківської (21878 чол.), Черкаської (24326 чол.), Київської (27820 чол.) областей, м. Києва (27890 чол.), так і малонаселеної Сумської (31217 чол.) області із слаборозвиненим ринковим господарством.

При цьому важливими характеристиками рівня забезпеченості, а, отже, інтенсифікації регіональної торгівлі на ринках є динамічні коливання показника доступності ринків для населення і коефіцієнт кореляції ринкового господарства відповідно до регіональних демографічних змін.

Протягом 1996-2002 рр. найбільш радикальними темпами збільшувалася густота ринків у м. Києві, де своєрідне "навантаження" на 1 ринок зменшилося з 131520 осіб у 1996 р. до 27890 осіб у 2002 р. Швидкими темпами знижувалася також середня чисельність мешканців, що припадає на одне підприємство ринків у Львівській (57781 чол.), Рівненській (43837 чол.), Херсонській (39743 чол.) і Закарпатській (36629 чол.) областях. Натомість, цей показник повільно зростав у Вінницькій (8721 чол.) і Житомирській (7708 чол.) областях.

Вказана тенденція не є стабільною протягом всього аналізованого періоду, про що свідчать розрахунки аналогічного відхилення у 2000-2002 рр. Так, за ці три роки найбільш інтенсивно розвивається ринкове господарство Одеської (25242 чол.), Рівненської (15536 чол.), Закарпатської (13661 чол.), Тернопільської (10263 чол.) областей і Києва (10175 чол.), тоді як такий процес помітно уповільнився, крім Київської (-3159 чол.), у Кіровоградській (-655 чол.) області.

Аналіз забезпеченості регіонів ринковим господарством необхідно, на наш погляд, доповнити кількісною оцінкою ступеня забезпеченості фактично наявними в мережі ринків торговими місцями – базовим параметром потужності підприємств ринків.

За кількістю торгових місць на ринках у розрахунку на 1000 жителів регіону станом на кінець 2002 р. найпотужнішими є ринкове господарство м. Севастополя (34 місця) і Миколаївської (28 місць) області, тоді як найвідсталішими – Львівської (11 місць) та Івано-Франківської (13 місць) областей. Таке явище є закономірним, адже протягом 1996-2002 рр. цей показник у Чернівецькій обл. взагалі не зростав; у Львівській, Вінницькій, Тернопільській, Сумській областях – зріс незначно (на 4-5 місць), тоді як у ринкових гос-

подарствах, скажімо, Рівненщини, Херсонщини, Одещини і Миколаївщини, він виріс за аналізований період на 15-20 місць. Таким чином, можемо говорити про тенденцію посилення регіональних відмінностей.

Нерівномірність розвитку регіональних ринкових господарств привели до того, що на сьогодні вони далеко не однаково пристосовані для обслуговування населення окремих регіонів. У загальному випадку, чим менше осіб припадає на одне улаштоване в мережі підприємств ринків торгове місце, тим більш адаптованим для потреб населення регіону є регіональне ринкове господарство. У цьому зв'язку, до прикладу, ринки м. Севастополя у 2,5-3 рази краще пристосовані для потреб обслуговування своїх жителів, ніж підприємства ринків Тернопільської, Сумської, Івано-Франківської і Львівської областей, адже число мешканців, що припадає на одне ринкове торгове місце істотно відрізняється: 29 проти 71; 73; 75; 92 осіб на місце.

Стан забезпеченості населення послугами через особливості вітчизняного статистичного обліку у цей час можна оцінити суто за вартісними показниками обсягів вироблених і реалізованих послуг у розрахунку на одного мешканця регіону. Тому потрібно враховувати, що такі показники характеризують рівень розвитку сервісної галузі сфери комерційного бізнесу доволі опосередковано.

Протягом 2001-02 рр. найменший обсяг послуг у розрахунку на одного жителя надавалося у Тернопільській, Сумській, Чернігівській, Житомирській, Чернівецькій, Хмельницькій і Вінницькій областях – менше 40 коп. на особу, тоді як у Севастополі, Львівській області, Автономній Республіці Крим він перевищував 90 коп./особу.

Безумовними лідерами за усередненим показником забезпеченості населення послугами є Одеська область (1,56 грн./особу) і м. Київ (3,40 грн./особу) за середньоукраїнського рівня 0,91 грн./особу. При цьому спадання виробництва послуг на душу населення мало місце тільки в Івано-Франківській (-33,1 %) і Полтавській (-7,2 %) областях, тоді як у решті регіонів цей показник зростав. Загалом, зростання забезпеченості виробленими послугами характерно для регіонів з домінуванням міського населення, адже практично половину вартості платних послуг становить оплата за надані житлово-комунальні послуги, які переважно створюються у міських поселеннях.

Перевищення у більшості регіонів розміру реалізованих послуг над виробленими в розрахунку на одну особу пояснюється залученням до їх вартості податку на додану вартість, що не можна оцінювати однозначно. З одного боку, сплачені суми ПДВ збільшують надходження до державного бюджету, збільшують базу оподаткування. З іншого ж боку, нарахування ПДВ на послуги не стимулює збільшення обсягів їх виробництва сервісно-обслуговуючими підприємствами, а також негативно впливає на рівень попиту багатьох груп населення з невисокими доходами.

Проведений аналіз показав, що підприємства галузі торгівлі, побутового обслуговування й інфраструктури нерівномірно розміщені по регіонах України. Загальною тенденцією сучасного стану комерційного бізнесу є недостатня забезпеченість практично всіх регіонів торговельно-сервісними під-

приємствами в цілому і потужностями цих суб'єктів, зокрема. Існування значних коливань у рівні забезпеченості окремих областей торговельними підприємствами, їх площами, підприємствами ресторанного господарства і місцями в них; підприємствами ринків і створеними на них торговими місцями без ув'язки з територією і густотою населення регіону свідчить про негативні наслідки відсутності у цей час єдиного методичного підходу до планування розвитку і розміщення торговельно-обслуговуючої мережі. У контексті проведеного аналізу, актуальним залишається питання динаміки ефективності комерційного бізнесу на даному етапі його розвитку, що і може бути предметом подальших досліджень.

Література

1. **Економічний** розвиток України/ Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України – К.: Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України, 2004. – 24 с.
2. **Комерційна** діяльність на ринку товарів і послуг (за ред. проф. В.В. Апопії, проф. Я.А. Гончарука). – Львів, 2001. – 269 с.
3. **Споживча** кооперація України: Проблеми сучасного розвитку. – Монографія/ Редкол. С.Г. Бабенко, І.І. Лукінов, Ю.С. Шемшученко, Я.А. Гончарук, Апопій В.В. – Львів: Коопосвіта, 1999. – 366 с.
4. **Трансформація** моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / В.М. Гейць, Б.Є. Кваснюк, М.І. Зверяков та інші. – К.: Вид-во Логос, 2000. – 498 с.
5. **Мочерний С.В., Устенко ОА., Чеботар С.І.** Основи підприємницької діяльності: Посібник. – К.: Вид. центр "Академія", 2001. – 280 с.
6. **Апопій В.** Формування сучасної інфраструктури ринку продовольства України // Регіональна економіка. – 1999, № 3. – С. 18-25.
7. **Роздрібна** торгова мережа на 1 січня 2003 року/ Держком. статистики України. – К: ГМУС ДКС. – 93 с.
8. **Спеціалізація** роздрібною торговою мережі України на 1 січня 2003 року/ Держком. статистики України. – К: ГМУС ДКС. – 107 с.

УДК 334.72:657.471

Аспір. А.М. Дідик¹ – НУ "Львівська політехніка"

ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ ПОТОЧНИХ ВИТРАТ У КОРПОРАЦІЇ

Запропоновано послідовність реалізації процесу планування поточних витрат у корпорації. Охарактеризовано кожен з етапів планування поточних витрат та відображено логіку їх взаємозв'язків.

Ключові слова: класифікація витрат, управління витратами, поточні витрати.

Doctorate A.M. Didyk – NU "L'viv's'ka Politekhnikha"

Process of current outlays planning in a corporation

The sequence of realization of process of planning of current outlays is offered in a corporation. Each of stages of planning of current outlays is described and represented logic of their intercommunications.

Keywords: classification of charges, managements by charges, current outlays.

Чисельна більшість вітчизняних корпоративних структур характеризуються недостатнім рівнем ефективності їх діяльності, низькою конкурентоспроможністю продукції, неплатоспроможністю тощо. Ці проблеми тісно

¹ Проф. О.І. Кузьмін, д-р екон. наук, завідувач кафедри міжнародного менеджменту і підприємництва – НУ "Львівська політехніка".